

Recenze a zprávy

FRIEDL, Jiří – JUREK, Tomasz – ŘEZNÍK, Miloš – WIHODA, Martin, *Dějiny Polska*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2017, 690 s. ISBN 978-80-7422-306-8

Dalo by se říci, že to bylo dlouhé čekání. Ale dočkali jsme se. Od počátku 90. let 20. století bylo jasné, že české prostředí potřebuje novou syntézu polských dějin. Dosavadní *Dějiny Polska* ze 70. let byly zoufale zastaralé, nové se však neobjevovaly. Čas od času vyšel překlad týkající se nějakého segmentu polské historie (např. práce Normana Daviese, monografie Marcela Kosmana), ale žádná z těchto knih nenaplňovala základní a nenahraditelný úkol – komplexní reflexi dějin našeho významného souseda zpracovanou přímo pro české prostředí. Toto dlouhé otálení je tak trochu příznačné – přestože je Polsko naším sousedem, přestože je to slovanský stát jazykově a kulturně blízký, který s námi sdílí jeden prostor a tudíž i celou řadu osudů, je všeobecné povědomí o jeho dějinách a kultuře v českém prostředí ostudně omezené. Snad to nové *Dějiny Polska* z řady Dějiny států v Nakladatelství Lidové noviny alespoň částečně napraví. Mají k tomu všechny předpoklady.

Knihy o rozsahu bezmála 700 stran se sedmi velkými kapitolami je dílem tří českých historiků. Martin Wihoda – zkušený medievalista, který se s polskou tematikou pravidelně setkává a potýká – zpracoval první kapitolu věnující se ranému středověku. Miloš Řezník, který má za sebou již celou řadu studií z dějin polského raného

novověku a skvělou monografií o polských povstáních mezi lety 1764–1864, se ujal tematicky raně novověké kapitoly a dějin polské společnosti v „dlouhém“ 19. století. A nakonec Jiří Friedl, dlouhodobě se zabývající divokými zákrutami polské novodobé historie, sepsal kapitolu o 20. století. Navíc je k textu připojena kapitola šestá, která se snaží (pochopitelně v rámci možností) zmapovat události po roce 1989 do současnosti, a nakonec v sedmé kapitole se všichni tři autoři vyjádřili k česko-polským vztahům ve „svém“ období. Jen na období vrcholného a pozdního středověku se v českém prostředí nenašel žádný vhodný autor – což je tristní zpráva pro celou českou historickou obec, která by měla vést k hlubokému zamyšlení. Nezkoumáme-li dějiny našich nejbližších sousedů a příbuzných národů, jaká je úroveň naší historické vědy? Vždyť je již alarmující, že pro danou edici nebylo české prostředí schopno vyprodukovat ani vlastní monografie o dějinách Německa, Slovenska, Maďarska nebo Rumunska. Absenci domácího autora vyřešil autorský tým překladem textu Tomasze Jurka z kolektivní monografie *Historia Polski do 1572* (překlad Martin Veselka).

V každém případě je kniha obsáhlá, podrobná – a povedená. Přirozeně se odvíjí chronologicky, přičemž autoři zvolili

speciální způsob uvedení do tématu. Každá podkapitola, pojednávající o konkrétním historickém období, je uvozena jakýmsi „filmovým“ obrazem, v němž se čtenáři představí klíčová, emblematická či symbolická situace doprovázející významnou událost dané epochy. Každý z autorů se rovněž snaží o lehkost textu a jeho čtivost, aby se čtenář neutopil v přívalu jmen, dat a událostí a aby neztratil chuť k dalšímu čtení. To pochopitelně vede k tomu, že rukopis každého z autorů je výrazně znát, což ovšem není vůbec na škodu. Autoři rovněž vědomě nesklouzávají do stálé komparace s českým prostředím, k čemuž tematika polských dějin jistě svádí. České reálie jsou připomínány jen tam, kde je to nezbytně nutné, nebo tam, kde to českému čtenáři pomůže pochopit kontext (to je aktuální především v období Polské lidové republiky). Pokud již dojde na „konfrontaci“ českého a polského výkladu dějin (to je především problém Těšínska), je předložena z obou úhlů pohledu. Autoři rovněž procházejí různé kontroverzní či stereotypně vykládané jevy z polské historie, přičemž je třeba velmi ocenit jejich nadhled a objektivitu (např. polsko-židovský vztah, ale nejen ten).

Každá z kapitol má svoje silná místa, a proto nemá smysl pátrat, kdo z autorů je „nejlepší“. Rozdílný charakter textu k tomu ani nedává možnost. Martinu Wihodovi velmi svědčí 13. století, Miloš Řezník excelentně zpracoval 19. století, které kvůli roztržení Polska mezi tři státy není vůbec jednoduchou problematikou pro historický text, a Jiří Friedl perfektně zmapoval ob-

dobí druhé světové války. Tím ovšem není řečeno, že by ostatní části byly špatné, jen jsem chtěl na tomto místě vyzdvihnout ty nejpozoruhodnější.

Ke každé knize lze mít i kritické připomínky. Uvedu některé z nich, ovšem s vědomím, že na tak rozsáhlou a tematicky bohatou knihu je jich překvapivě málo, navíc některé z nich jsou spíše subjektivními dojmy, které nemají zpochybnit kvalitu celé knihy.

Nuže popořádku: tvrzení, že „*vlivný proud polského dějepisceví*“ obhájí autochtonní výklad původu Slovanů na polském území již dnes patří minulosti (s. 15). Skutečnost, že Avaři působili na osídlení Polska Slovy, je sporná a nejistá (s. 15). Na straně 25 autor hovoří o „*lutickém*“ knížeti Mstivojovi, zřejmě má však na mysli obodritského knížete, lutický svaz v té době (tj. konec 10. století) knížecí vládu neměl. Pro vládu Boleslava Chrabrého je podrobná pozornost věnována jeho bojům s říši, menší pak jeho významnému působení na Rusi. Na straně 34 je vyslovena kritika *středoevropského* modelu raně středověkých států jako dobově a politicky podmíněného – osobně bych ale nespěchal s takto ukvapeným odmítnutím, řada společných prvků ve státním zřízení a společenském životě v útvarech od dolního Labe až po Kyjevskou Rus k tomu nedává důvod. Na stranách 44–45 je zřejmě nedopatřením kníže Svjatoslav II. chybně nazýván Svjatopolkem. Na straně 57 je rovněž zřejmě nedopatřením uvedena polská pomoc Boleslavovi III. místo ruské. Na straně 59 by snad bylo vhodné doplnit

u uherského prince Borise, že se jednalo o *domnělého* syna Kolomana I.

K textu T. Jurka: pro 14. století asi není nejvhodněji zvolená formulace, že Vratislav patřila mezi hlavní střediska římsko-německé říše (možná se jedná jen o formulaci překladatele – s. 170). Rovněž označovat haličské knížectví připojené k Polsku za Kazimíra III. za Rus je poněkud nepřesné (s. 180). Ve výčtu nepolských národností Polského království chybí v té době ještě etnicky svébytní Prusové (s. 179).

Raně novověká kapitola je zpracována velmi hezky podle témat – ovšem Miloš Řezník se zde odklonil od chronologického výkladu, takže je otázka, nakolik se bude neškolený čtenář orientovat v posloupnosti panovníků a událostí 16. a 17. století a nakolik bude schopen popisované jevy zařadit.

Četnost překlepů na stranách 242–246 svědčí o tom, že zde redakce poněkud zaspala – ovšem pokulhává v práci s textem celkově, uveďme si příklad ze strany 81: popis k obrázku hlásá, že jde o svatbu Jindřicha II. Pobožného a Hedviky z Andechsů, ale lze úspěšně pochybovat, že by si syn bral vlastní matku.

K dějinám 20. století lze doplnit jen pár drobností: kritické zhodnocení hospodářské situace druhé republiky je jistě na místě, ovšem na druhou stranu lze považovat za velký úspěch provázání všech tří záborů do jednotného a funkčního celku. Možná by stál za zmínku pozoruhodný postoj Maďarska během německého útoku na Polsko v září 1939. Ke straně 489 doplníme, že ukrajin-

ské střední školství v Generálním guvernementu bylo nejen zachováno, ale i posíleno. „Volyňská řež“ zmíněná na straně 489 by si možná zasloužila delší pasáž. K potlačení varšavského povstání (s. 502) doplníme, že se jej účastnili nejen ruští, ale také ukrajinští kolaboranti s nacistickým režimem. Bohatá filmová tvorba, která se stala jistým druhem společenského fenoménu v druhé polovině 20. století, je sice připomínána, ale takřka výlučně jsou zmiňována pouze díla Andrzejе Wajdy – jedná se o skvělého režiséra, ale jisté společenské otřesy reflektovala celá řada dalších vynikajících tvůrců. Na straně 555 se hovoří o postojích Západu k polské situaci 80. let 20. století, ale konkrétně jsou zmiňovány pouze Spojené státy. A snad by stálo za větší zdůraznění skutečnosti, že za polským vývojem vedoucím až ke kulatému stolu stály především změny v SSSR – zde by bylo zajímavé zmínit, jaký byl postoj Jaruzelského ke Gorbačovovi a obecně k *přestavbě*.

Jak však bylo řečeno výše, tyto připomínky nemají knihu v žádném případě dehonestovat. Jedná se o skvělou publikaci, na níž je vidět poctivou a usilovnou práci jejich autorů. *Dějiny Polska* konečně zaplňují onu ostudně dlouhou mezeru v české historiografii a zaplňují ji důstojně. České veřejnosti se nyní otevírají dveře k poznání polské historie, kultury a souvislostí, které nám často při pohledu na naše severní sousedy unikají. Onen dlouhodobý pohrdlivý vztah k Polákům, který zamožuje českou společnost, se snad podaří i díky této knize rozptýlit, když už ne změnit v upřímný obdiv.

Proto při pohledu na nové *Dějiny Polska* můžeme bez uzardění smeknout klobouk,

vyseknout poklonu a zvolat – *Czolem mości panowie!*

Michal Téra

CHALUPA, Jiří, *Dějiny Španělska*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2017, 747 s., ISBN 978–80–7422–525–3

Když v roce 1994 začalo Nakladatelství Lidové noviny vydávat ediční řadu Dějiny států, mezi prvními svazky se objevil i překlad knihy *Introducción a la Historia de España*, kterou připravil kolektiv autorů pod vedením španělského medievalisty Antonia Ubieta Artety.¹ V pozadí vzniku této publikace, jež vyšla prvně v barcelonském nakladatelství Teide v roce 1963 a v příštích dvaceti letech se dočkala sedmnácti reedic, stála potřeba španělských filosofických fakult poskytnout studentům historie základní učebnici dějin, která by dostatečně odrážela význam, jež tehdy moderní západoevropská historiografie formovaná školou Annales přisuzovala sociálním a ekonomickým aspektům dějinného vývoje. Zatímco ve frankistickém Španělsku šedesátých let se jednalo o velmi novátorské zpracování dějin odpovídající soudobým historiografickým proudům, o českém překladu, jenž se objevil o více než třicet let později, se bohužel totéž říct nedalo. Díky hladu po knihách mapujících dějiny západoevropských zemí, který se v porevolučních letech objevil mezi českými čtenáři, i díky povedenému

grafickému zpracování, se přesto tato práce setkala s velmi pozitivním ohlasem a v roce 2007 proto NLN připravilo dotisk. Tím spíše je třeba ocenit, že po deseti letech, jež uplynuly od druhého vydání knihy Ubieta Artety, totéž nakladatelství nabídlo českému čtenáři zbrusu novou syntézu španělských dějin, kterou připravil olomoucký hispanista Jiří Chalupa.

Jméno Jiřího Chalupy není českým zájemcům o španělskou a latinskoamerickou historii neznámé. Již v roce 1997 publikoval svou práci o období španělského přechodu k demokracii, jež vycházela z jeho disertace obhájené na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.² V příštím sledu pak následovaly další převážně populárně laděné knihy přibližující českým čtenářům některá kontroverzní a polemická témata španělských dějin jako jsou inkvizice,³ karlistické války⁴ či španělská občanská válka.⁵ Neobvyklý rozsah odborného

1 Antonio UBIETO ARTETA – Juan REGLÁ CAMPISTOL – José María JOVER ZAMORA – Carlos SECO SERRANO, *Dějiny Španělska*, Praha 1995.

2 Jiří CHALUPA, *Jak umírá diktatura: pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc 1997.

3 TÝŽ, *Inkvizice: stručné dějiny hanebnosti*, Praha 2007.

4 TÝŽ, *Don Carlos a ti druzí: karlistické války ve Španělsku v letech 1833–1939*, Praha 2008.

5 TÝŽ, *Zápisky o válce občanské: studie o vybraných aspektech španělské občanské války 1936–1939*, Praha 2002.

zájmu sahající od pozdního středověku až po současnost i schopnost popularizace vědeckých poznatků Chalupu přirozeně předurčovaly k tomu, aby se pokusil své bohaté znalosti využít k novému syntetickému zpracování španělských dějin. Připomeňme jen, že naposledy se z našich hispanistů k podobnému počínu odhodlali Josef Polišenský a Ivo Barteček, v jejichž stručném výkladu historie celého Pyrenejského poloostrova se velmi originálním způsobem odrážela problematika vazeb, jež tuto část Evropy pojily k českým zemím.⁶

První krok na cestě k syntéze Chalupa učinil již v roce 2005, když v nakladatelství Libri vydal krátký přehled španělských dějin.⁷ O šest let později pak pro stejné nakladatelství připravil podstatně podrobnější chronologicky pojatou práci *Dějiny Španělska v datech*, která se stala jakousi faktografickou kostrou i pro recenzovanou publikaci.⁸ Ta je rozdělena do 24 kapitol a zahrnuje období od pravěku až po nedávnou minulost. Právě v dovedení výkladu španělských dějin až do současnosti spatřuji jedno z největších pozitiv Chalupovy knihy. Žádná z předchozích syntéz totiž období demokratického Španělska nezahrnovala. Polišenský s Bartečkem skončili svůj výklad španělsko-americkou válkou roku 1898, zatímco Carlos Seco Serrano dovedl své pasáže moderních

španělských dějin jen do vojenského puče roku 1981, který mnozí autoři považují za poslední tečku za samotným frankistickým režimem.

Nesporným pozitivem recenzované syntézy je rovněž Chalupova snaha dopřát jednotlivým dějinným etapám vyváženou pozornost. Přestože se i na podobě této knihy odráží autorovy osobní preference a tedy hlavně záliba v soudobých dějinách, zdaleka to není v tak velké míře, jako v případě ostatních syntéz, jež vznikly rukou jediného autora. Při koncipování jednotlivých kapitol se Chalupa opírá o velmi dobrou znalost moderní španělské historiografie i prací významných zahraničních hispanistů. Samotný seznam použitých zdrojů řazený přehledně podle jednotlivých období a tematických celků se jistě stane velmi užitečným nástrojem i zdrojem informací pro všechny studenty španělských dějin a obecně zájemce o hispánskou kulturu.

Na druhou stranu je nutné zmínit, že i přes veškerou snahu zprostředkovat čtenáři co možná nejaktuálnější výsledky současného bádání o španělských dějinách je na práci patrné, že jsou Chalupovi mnohem bližší moderní dějiny, než období středověku či raného novověku. Velmi zjevné je to například na pasáži věnované vládě Filipa III., k níž zaujímá tradiční přístup formovaný historiky 19. a první poloviny 20. století a již líčí jako období všeobecné dekadence. Nebere přitom výrazněji v potaz skutečnost, že práce publikované v posledních dvaceti letech španělskými i zahraničními historiky

6 Josef POLIŠENSKÝ – Ivo BARTEČEK, *Dějiny Iberského poloostrova (do přelomu 19. a 20. století)*, Olomouc 2002.

7 Jiří CHALUPA, *Španělsko. Stručná historie států*, Praha 2005 (druhé vydání 2010).

8 TÝŽ, *Dějiny Španělska v datech*, Praha 2011.

zcela jasně ukázaly, že je takový obraz Hispánské monarchie Filipa III. nadále neudržitelný.⁹ Některé z nich přitom Chalupa zná a cituje v seznamu zdrojů, jiné, a dle mého soudu klíčové, opomíjí.¹⁰ Velmi diskutovaným tématem je ostatně v dnešní době i vláda Filipa IV., již Chalupa vnímá jako zcela zjevně úpadkovou, zatímco španělští historikové hovoří namísto o krizi a dekadenci stále častěji o transformaci monarchie.¹¹ Vzhledem k cílům, které si Chalupova práce klade, nevnímám tyto výtky jako nikterak zásadní, pouze bych chtěl upozornit na to, že ne vždycky se autorův výklad dějin ztotožňuje s pohledem, jež ke stejnému období zaujímá současná španělská historiografie.

Velmi oceňuji Chalupovu snahu zasadit španělskou historii do širšího západoevropského kontextu, stejně jako to, že se neomezil pouze na dějiny politické, nýbrž věnoval rovněž nemalou pozornost společenskému, intelektuálnímu a kulturnímu

vývoji. Obdobně je třeba uvítat autorovo rozhodnutí představit čtenáři přednostně taková témata ze španělských dějin, která jsou z dnešního pohledu aktuální. Mám tím na mysli například tzv. obraz druhého, problematiku liberalismu anebo cestu Španělska k demokracii, jež nabízí celou řadu paralel s českým vývojem po roce 1989. Práci navíc, jak již jsme v řadě Dějiny států zvyklí, uzavírá stručný přehled dějin česko-španělských vztahů, do kterého autor zakomponoval rovněž údaje o vzniku a vývoji české hispanistiky.

Ačkoliv se již v úvodu své práce Chalupa vyznává, že cílem jeho knihy není zahltit čtenáře fakty, nýbrž nabídnout mu svou osobitou interpretaci španělských dějin a podnitit jej, aby o blízké i vzdálené minulosti přemýšlel a poučil se z ní, základní faktografie v ní rozhodně nechybí. Jsem proto přesvědčen, že se Chalupova kniha může stát vítanou pomůckou pro všechny studenty historie.

Vzhledem k rozmanitosti témat i rozsahu knihy nepřekvapí, že se místy objeví drobná pochybení. Patří k nim například informace, že Luisa z Pernštejna působila v madridském klášteře bosých karmelitánek (s. 622). Tento chybný údaj přinesly již dříve práce některých českých hispanistů. Klášter Descalzas reales, v němž dcera Vratislava z Pernštejna působila jako abatyše, však ve skutečnosti náležel řádu bosých františkánek. Podobně nepřesné je tvrzení, že Pernštejní či Lobkowiczové byli spřízněni s rodem Lara (s. 622). V době raného novověku totiž již z tohoto slavného pokolení

9 K tomu více Luis SALAS ALMELA, *Realeza, valimiento y poder: en torno a las últimas aportaciones sobre el reinado de Felipe III*, Hispania. Revista Española de Historia 70, núm. 234, 2010, s. 165–180.

10 Za všechny je možné jmenovat monumentální syntézu José MARTÍNEZ MILLÁN – Maria Antonietta VISCEGLIA (edd.), *La monarquía de Felipe III I-IV*, Madrid 2008. Zaráží rovněž absence práce Bernarda GARCÍA GARCÍA, *La Pax Hispánica. Política exterior del Duque de Lerma*, Leuven 1996.

11 José MARTÍNEZ MILLÁN – Félix LABRADOR ARROYO – Filipa M. VALIDO-VIEGAS DE PAULA-SOARES (edd.), *Decadencia o Reconfiguración? Las Monarquías de España y Portugal en el cambio de siglo (1640–1724)*, Madrid 2017.

přežívala jen jediná větev, pro niž se důsledně používalo jméno Manrique de Lara. Pro čtenáře neznalé španělských reálií může být poněkud matoucí též zařazení Filipa I. Sličného mezi vládců trastámar-ské dynastie (s. 663). V rejstříku (s. 707) i v samotném textu práce je však otázka Filipovy rodové příslušnosti uvedena na pravou míru.

Kniha je psána osobitým jazykem. Pro Jiřího Chalupu je charakteristický velmi expresivní styl překypující epitetami, který je sice vzdálený způsobu, na který jsme zvyklí v odborných pojednáních, ale širší čtenářské publikum, jemuž jsou *Dějiny Španělska* určeny, jej bezpochyby uvítá. Mnohem menší pochopení budou mít patrně čtenáři pro to, jak často Chalupa užívá původní španělskou terminologii. Vedle již zavedených termínů jako *reconquista*, či *valido* totiž v textu pracuje i s mnohem méně běžnými výrazy jako třeba *repoblación* či *extremaduras*. Přestože je v práci důsledně vysvětluje, obávám se, že pro čtenáře nevládnoucího španělštinou bude záplava hispanismů hůře stravitelná. Jistými pochybnostmi mne pak

naplňuje Chalupova interpretace výrazů *Austrias mayores* a *Austrias menores*, které překládá jako „Velcí Habsburkové“ a „Malí Habsburkové“. Sám bych se klonil spíše k označení „Starší“ a „Mladší“. Tyto drobnosti však rozhodně nemohou zkazit jinak velmi dobrý dojem z recenzované knihy, který umocňuje její povedené grafické zpracování i pestrý výběr obrazových příloh.

Ačkoliv jsem zastáncem toho, aby podobně chronologicky široce pojatá díla připravoval spíše autorský kolektiv složený z odborníků na jednotlivá dějinná období, Jiří Chalupa mě přesvědčil, že i práce vzniklá rukou jednotlivce může splňovat vysoké nároky kladené na podobný druh textu. Jeho čtenářsky vděčná a koncepčně zajímavá kniha má jistě veškeré parametry potřebné k tomu, aby dala zapomenout na všechny předchozí česky psané syntézy španělských dějin a stala se nepostradatelnou pomůckou pro všechny zájemce o dějiny Španělska.

Pavel Marek

CAZACU, Matei, *Dracula*, Leiden – Boston: Brill 2017, 457 s. ISBN 978-90-04-34921-6

Rumunský historik pôsobiaci v Paríži, Matei Cazacu, ponúka širokej verejnosti veľmi zaujímavú a do istej miery netradičnú monografiu. Ako prezrádza názov, monografia je venovaná Draculovi, v tomto prípade ide o známou osobu stredovekého valašského kniežata, ktorého poznáme pod menom

Vlad III. Dracula (cca 1430–1476), často i s rumunským prívlastkom „Țepeș“, teda „Napichovač“ alebo „Narážač“. Matei Cazacu sa tejto kontroverznej postave, nielen rumunských dejín, venuje už prakticky pol storočia. Výsledkom jeho podrobného výskumu prameňov sa stala monografia

publikovaná v roku 2004 vo francúzštine. Minulý rok sa však vydavateľstvo Brill rozhodlo vydať upravené vydanie v angličtine v rámci svojej série *East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450*, ktorú editorsky riadi známy rumunský balcanista pôsobiaci v USA Florian Curta.

Cazacu sa venoval Draculovi už vo svojej diplomovej práci (1969) a neskôr dokonca „založil“ výskumný tím spolu s ďalšími historikmi, menovite to boli Radu Florescu a Raymond McNally. Tento tím sa podrobne sústredil na výskum na území Rumunskej socialistickej republiky, hoci z politických dôvodov nešlo o jednoduchú záležitosť. Ich výskum vyústil vo viaceré práce popisujúce život a smrť (a v niektorých prípadoch i „posmrtný“ život) valašského kniežaťa. Práca Mateia Cazacu vyšla napokon až v roku 2004, pôvodne vo francúzštine, neskôr bola preložená do viacerých jazykov, vrátane rumunčiny. Anglický preklad vyšiel až v poslednej dobe. Na prepracovanom anglickom vydaní má zásluhu najmä americký medievista Stephen Reinert, ktorý v tomto prípade nanovo preložil použité pramene z pôvodných jazykov do angličtiny, doplnil prácu o ďalšie pramene a literatúru. Práve hĺbková analýza prameňov rozličnej proveniencie bola jedným z kľúčových momentov, na ktoré sa Cazacu sústredil. Texty prameňov sú napokon zaradené v monografii ako príloha. Práca má celkovo deväť kapitol. Obsahuje mapové, obrazové a genealogické prílohy a taktiež slovník približujúci súdobú a menej známu rumunskú a osmanskú terminológiu. Prevažná časť knihy je venovaná životu a pôsobeniu Vlada

Draculu. Zvyšná časť si všima vznik jeho „legendy“. Za jej vznikom čiastočne stoja i texty nemeckej proveniencie, ktoré sa širili v Európe v poslednej štvrtine 15. storočia a hovorili o Vladovi Draculovi a jeho značne krutých činoch (napichovanie na koly a pod.). Cazacu predstavuje čitateľom i prierez rumunským upírsym folklórom a jeho dopad na vznik gotického románu *Dracula* (1897) od írského spisovateľa Brama Stokera.

Cazacu predostiera čitateľovi komplexný obraz Valašska v 15. storočí, nížinného regiónu dnešného Rumunska, v zložitej situácii medzi Uhorským kráľovstvom a Osmanskou ríšou. Valašsko (rumunsky *Țara Românească*) tak povediac oscillovalo medzi týmito dvoma ríšami. Dodajme, že západná časť Valašska, dnes známa ako Olténia, rozprestierajúca sa medzi riekami Dunaj a Olt, bola pripojená k Uhorsku v prvých desaťročiach 13. storočia v podobe útvaru známeho ako Severínsky banát (maďarsky *Szörényi bánóság*).¹ Zvyšná časť Valašska – Munténia, bola vo voľnejšom zväzku s Uhorskom, ako sa o tom môže čitateľ dozvedieť v prvej kapitole. Na jeseň roku 1330 sa udial konflikt medzi uhorským kráľom Karolom Róbertom a valašským kniežaťom Basarabom, ktorý napokon viedol k osamostatneniu Valašska. Zložitú situáciu 15. storočia v strednej a juhovýchodnej

1 John V. A. FINE, *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, Ann Arbor 2006, s. 129; István VÁSÁRY, *Cumans and Tatars: Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185–1365*, New York 2005, s. 146–150.

Európe Cazacu načrtáva už v pôvodnom úvode k francúzskemu vydaniu z roku 2004. Hneď tu však zostane čitateľ pomerne zaražený niektorými zvláštnymi vyjadreniami. Napr. na strane xiv sa píše o vzniku Dračieho rádu v roku 1408, v čase, keď Žigmund Luxemburský nebol uhorským kráľom, čo je nanajvýš zarážajúce a nevysvetlené tvrdenie. Čo je však kľúčové, hneď v úvodnom slove je možné dozvedieť sa o pôvode mien resp. prívlastkov *Dracula* a *Țepeș*. Ohľadom pôvodu mena *Dracula* existujú najmenej dve možné vysvetlenia. Prvé sa týka členstva Vladovho otca Vlada II. v Dračom ráde, nakoľko i on je známy s prívlastkom *Dracul*. Zároveň však ide o rumunské slovo označujúce diabla (druhé vysvetlenie). Meno *Dracculus* sa však objavuje i v Dalmácii v 11. storočí (tzv. Supetarski kartular).² Cazacu však uvádza i možné spojenie so starým slovanským termínom *drukol*, čo znamená kôl. Po rumunsky sa však kôl povie *țeapă*, z čoho vzniklo aj slovo *Țepeș* („Narázač“), anglicky *Impaler*, čo odkazuje na narážanie na kôl, čo bol známy trest v čase Vlada Draculu. Nešlo ani úplne o osmanský spôsob. Môžeme uviesť napríklad to, že počas I. križiackej výpravy nemeckí križiaci putujúci cez Uhorsko (vedení mníchom Gotšalkom)

v lete roku 1096 nabodli na kôl uhorského mladíka po potýčke na trhovisku v Mošoni (dnes Mosonmagyaróvár).³

Prvá kapitola je predovšetkým uvedením do stredovekých dejín Valašska. Ako už bolo povedané, táto časť dnešného Rumunska bola pod uhorským vplyvom, z ktorého sa však vymanila po roku 1330. Uhorskí panovníci však úplne nerezignovali na formálne ovládnutie Valašska. Ako Cazacu hovorí, o zrode Valašska a počiatkoch valašskej dynastie Basarabovcov, z ktorej pochádzal i Vlad Dracula, vieme len málo. Zakladateľom tejto dynastie bol podľa všetkého Negru Vodă (z rumunčiny „Čierny vojvoda“), ktorý bol vojvodom (*voivod*) v transylvánskej oblasti Făgăraș na konci 13. storočia. Z neznámych príčin bol nútený opustiť toto vojvodstvo a uchýliť sa do Valašska. Cazacu podotýka, že pôvodné vojvodstvo mu bolo zrejme odňaté a napokon darované uhorskému šľachticovi Ugrínovi v roku 1291 (bez uvedenia prameňa). Autor druhým dychom dodáva i to, že toto rozhodnutie uhorského kráľa Ondreja III. malo za následok ukončenie politického formovania Rumunov v Transylvánii, čo napokon viedlo k tomu, že Transylvánia pozostávala z troch národov – Maďarov, Sasov a Sikulov. Čo však autor neuvádza je to, že tento koncept troch národov (známy ako *Unio trium nationum*) sa utvoril až v roku 1437. Dovtedy existovala v Transylvánii i rumunská šľachta.⁴ Jedným

2 Marko KOSTREŇČIĆ (ed.), *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Volumen I*, Zagrabiae 1904, č. 136, s. 177; Cazacu na toto meno upozornil a však ďalej sa ním nezaoberal, podľa všetkého sa jednalo o človeka, ktorý hovoril východorománskym jazykom. Matei CAZACU, *L'Histoire du prince Dracula en Europe centrale et orientale (XVe siècle)*, Genève 2006, s. 3; k tomu taktiež Ovide DENSUSIANU, *Histoire de la Langue Roumaine, tome I*, Paris 1901, s. 392–393.

3 Susan B. EDGINGTON (ed.), *Albert of Aachen, Historia Ierosolimitana. History of the Journey to Jerusalem*, New York 2007, s. 46, 47.

4 Miloš MAREK, *Národnosti Uhorska*, Trnava 2011, s. 330–332.

z potomkov „čierneho vojvodu“ bol pravdepodobne i Basarab, ktorý doviedol Valaško v 30. rokoch 14. storočia k nezávislosti na Uhorsku. Dôležitým faktorom nezávislosti bolo zriadenie vlastného (pravoslávneho) arcibiskupstva v roku 1359, ktoré bolo podriadené konštantínopolskému patriarchovi. Pravoslávie sa teda týmto krokom definitívne upevnilo vo Valašku ako dominantná viera. Možno len dodať, že i napriek tomu tu uhorskí králi v 13. a 14. storočí zakladali katolícke biskupstvá (Milkov, Severín, Argeş).⁵ Valaško zažilo svoj zlatý vek za vlády Mirceu Starého (*Mircea cel Bătrân*), Draculovho deda, na prelome 14. a 15. storočia, hoci už v časoch hroziacej osmanskej expanzie. Napriek nepriaznivým okolnostiam, Valaško prosperovalo zo svojej polohy a stalo „strážcom obchodných ciest“ do Ázie. 20. roky 15. storočia však priniesli politické turbulencie v podobe množstva pretendentov na valašský trón. Jeden z nich – Vlad II. Dracul, prežil mladosť zrejme v Budíne, kde si získal Žigmundovu dôveru, nakoľko mu zveril obranu južných častí Transylvánie a v roku 1431 sa stal aj členom Dračieho rádu a napokon mu dal aj titul valašského vojvodu/kniežaťa, hoci išlo o formálnu záležitosť. Cazacu uvádza, že Vlad bol dokonca za knieža korunovaný v Norimbergu, tu by bolo znova vhodné uviesť o tom vypovedajúci prameň. Môžeme ešte upozorniť na nesprávnu terminológiu (strana 16) týkajúcu sa Žigmunda, ktorý bol „*Emperor of Germany*“, určite je vhodnejší

termín „*Holy Roman Emperor*“, teda cisár Svätej rímskej ríše a nie termín nemecký cisár, ktorý poznáme až z 19. storočia. Tak či onak, Žigmund sa stal cisárom až v roku 1433, do tej doby bol rímskym kráľom. Cazacu bohužiaľ často odkazuje na Žigmundovu cisársku hodnosť ešte v čase keď ním nebol.

Vlad (II.) Dracul sa v 30. rokoch 15. storočia usadil v transylvánskom meste Sighișoara (Schäßburg), kde sa pravdepodobne narodil i jeho syn Vlad (III.) a tu razil svoje mince. Tu sa čitateľ dozvie i o nemeckom osídlení Transylvánie a o vzniku termínu Sedmohradsko (*Siebenbürgen*), ktorý poukazuje na sedem stolíc – územných celkov tu žijúcich Sasov. Autor však správne hovorí, že tu boli aj flámski hostia (*hospites flandrenses*), ktorí však žili podľa saského práva, preto boli spoločne označovaní ako Sasi (strana 19). Túto teóriu možno doložiť listinou mladšieho uhorského kráľa Bela z roku 1231, adresovanú „*fideles et dilectos milites nostros Saxones Ultrasilvanos*“ Konrádovi a Danielovi, synom Jána zvaného „*Latinus*“.⁶

Vladova cesta na valašský trón však nebola jednoduchá a kniežaťom sa fakticky stal až začiatkom roku 1437. V tej dobe sa snažil lavírovať medzi osmanským sultánom a transylvánskymi mestami. Uzavretie mieru so sultánom vrátane platenia tribútu však vyvolalo nevôľu v Byzancii i v Uhorsku. Vladov mier so sultánom bol kompromisom, pretože ako hodnotí Cazacu, Žigmund nebol dostatočne ochotný venovať sa záležitos-

5 Laurentiu RĂDVAN, *At Europe's Borders. Medieval Towns in Romanian Principalities*, Leiden – Boston 2010, s. 147, 216.

6 Gusztáv WENZEL (ed.), *Codex diplomaticus arpadianus continuatus, XI. Tomus*, Budapest 1873, č. 164, s. 236.

tiam späťých s osmanskou expanziou. Po krátkej vláde Žigmundovho zaťa Albrechta (na strane 32 ako „new Emperor“, hoci bol len rímskym kráľom), nastala v Uhorsku anarchia. Murad II. využil chaotickú situáciu a v roku 1438 zaútočil na Transylvániu, ktorú vydrancoval. Vlad Dracul pôvodne poverený obranou Transylvánie, však musel stáť na osmanskej strane. V roku 1440 sa stal uhorským kráľom Vladislav Jagelonský a do vysokej politiky sa dostal rumunský šľachtic Ján Huňady (Hunyady), v roku 1441 ako transylvánsky vojvoda. Vladova zložitá situácia však spočívala v tom, že sultán ho považoval za svojho vazala, rovnako však i uhorský kráľ. Vojské úspechy Jána Huňadyho však donútili sultána Murada II. prehodnotiť doterajšie plány. Hoci uhorský kráľ a sultán uzavreli mier, všetko sa zakrátko zmenilo. V tom čase začala križiacka výprava, ktorá skončila známou bitkou pri Varne 10. novembra 1444. Cazacu píše, že janičiari odsekli uhorskému kráľovi hlavu, ktorú si nechal sultán ako trofej. Čitateľ sa však nedozvie, aký prameň o tom vypovedá. Vlad musel reagovať, nakoľko jeho synovia, medzi nimi i budúci Vlad Dracula, boli v osmanskom zajatí ako záruka. Táto nevraživosť nakoniec eskalovala až do Vladovho zajatia a popravy v roku 1447, o čom rozhodol Ján Huňady. Na tomto mieste by sa zrejme hodilo podrobnejšie vykreslenie týchto okolností. Jedna Z dôležitých konfrontácií medzi Uhorskom a Osmanskou ríšou sa odohrala v roku 1448 pri Kiliu na pobreží Čierneho mora, čitateľa prekvapí informácia, že do tohto boja bola zapojená i uhorská flotila. V tomto čase sa konečne na scénu dostáva mladý

Vlad (III.) Dracula, už ako valašské knieža. Vlad mal už vtedy dosť skúseností, pretože vyrastal v Transylvánii, Valašsku ale i v Osmanskej ríši. Značná pozornosť je opäť venovaná Transylvánii a tunajším mestám. Za pozornosť stojí tunajší fenomén opevnených kostolov (*Kirchenburgen*, rumunsky *Biserici fortificate*), ktoré sa pravdepodobne výraznejšie začali objavovať po osmanskej expanzii v roku 1395. Ako správne konštatuje Cazacu, stavba opevnenia (fortifikácie) musela byť podmienená udelením práva resp. výsady.

Vlad Dracula bol ochotný slúžiť ako uhorský vazal a však nedostal žiadajú podporu, ktorú očakával najmä od transylvánskych miest. Preto bol napokon nútený podvoliť sa sultánovi. Uhorsko sa po Huňadyho smrti (1456) rozdelilo prakticky na dva tábory, prvý tvorili Huňadyovci (vdova Alžbeta, jej brat Michal Szilágy a Jánovi synovia – Ladislav a Matej), druhý tábor tvorili magnáti Cilli, Garai a Ujlaki, (teda Páni z Celje, Gorjan a Iloku). Dracula ostal verný Huňadyovcom, hoci sledoval i svoje záujmy, medzi ne patrilo urovanie vzťahov s transylvánskymi mestami. Na strane 105 je možné dočítať sa, že termín *Siebenbürgen* sa v 15. storočí vzťahoval len na región mesta Sibiu. S týmto tvrdením však nemožno súhlasiť, pretože sedem stolíc sa nenachádzalo len pri Sibiu (napr. Orăștie, Sighișoara).⁷

Rok 1457 opäť priniesol výrazné zmeny v uhorskej politike, náhla smrť Ladislava V. obrátila pozornosť uhorskej šľachty na ešte nedospelého Mateja Huňadyho, ktorý

7 L. RĂDVAN, *At Europe's Borders*, s. 83–84.

bol zvolený za uhorského kráľa. Musel však odsúhlasiť viaceré podmienky nastavené magnátmi, predovšetkým súvisiace s obranou krajiny. Jeho kráľovská pozícia však bola spočiatku chatrnejšia. Uhorskú korunu totiž držal cisár Fridrich III. a časť uhorských magnátov ho zvolila za uhorského kráľa, ako sa o tom dozvieme i v predloženej monografii. Treba však podotknúť, že išlo o prázdny titul založený na dvoch faktoroch – držba uhorskej koruny a príbuzenstvo so zosnulým Ladislavom V. Matejova nepriaznivá situácia teda spočívala v tom, že nebol ešte právoplatne korunovaný. Situácia Vlada Draculu tiež nebola jednoduchá. Vo Valašsku existovala pomerne odbojná šľachta, ktorej časť Vlad zlikvidoval. Podľa viacerých prameňov, nechal na Veľkú Noc v roku 1459 nabodnúť na kôl veľké množstvo bojarov. Vo Valašsku sa objavovalo aj značné množstvo pretendentov – jedným z nich bol Dan, ktorého však Vlad v roku 1460 porazil, dal stať a jeho mužov dal naraziť na kôl. Takto o tom a iných udalostiach informoval listom z 22. apríla 1460 z Pešti istý Blažej z Bardejova mešťanov vo svojom meste (strana 126). Na tomto mieste autor cituje úryvok z listu (v preklade), ktorý uverejnil uhorský historik Štefan Katona (1792) vo svojom viacväzkovom diele *Historia regum Hungariae*. Vhodnejšie by však bolo citovať priamo z tohto listu.⁸ Keďže vojvoda Dan bol podporovaný transylvánskymi mestami (najmä Brašov a Sibiu), Vlad Dracula pripravoval svoju pomstu – vydrancoval

niektoré okolité dediny a vypálil i kostoly a kaplnky. Podľa kroniky z kláštora Melk, Dracula nechal nabodnúť na kôl 200 ľudí pri kaplnke svätého Jakuba neďaleko Brašova, ktorú zničil a na jej oltárnom stole raňajkoval medzi kolmi.

Piata kapitola je predovšetkým rozprávanie o vzťahu Vlada Draculu a sultána Mehmeda II. Dozvedáme sa však aj o tom, že Matej Korvín navrhol Vladovi sobáš s jeho príbuznou a však jej meno ani stupeň príbuzenstva s kráľom Matejom nie je jasný. V roku 1462 podnikol Vlad Dracula ťaženie do osmanského teritória pri Čiernom mori a taktiež do oblasti za Dunaj. Zvesti o vojenských úspechoch valašského kniežata rýchlo prišli do Uhorska a šírili sa ďalej po Európe. Uhorský kráľ však potreboval súhlas uhorského snemu na začatie križiackej výpravy. Medzitým Mehmed II. zhromaždil mohutnú armádu, aby zničil Valašsko, v rovnakom čase sa však iná časť jeho vojska vydala na Belehrad. V Uhorsku zavládla atmosféra strachu a nadchádzajúcej katastrofy. Vlad Dracula v tom čase šikovne odolával mohutnej ofenzíve a dokonca podnikol náhly útok priamo do srdca sultánovho tábora. Sultán, ktorému sa nič nestalo, potom vstúpil do Valašska, tu však narazil na „les kolov“. Mehmedovo ťaženie sa napokon skončilo bez úspechu. Vlad Dracula bol „zatknutý“ a odvedený do Uhorska. Vladovo zatknutie sa dialo na základe jeho (dnes nezachovaných) listov so sultánom, hoci mohlo ísť o podvrh. V tomto čase vznikol vo Viedni zaujímavý prameň, pamflet známy ako *Geschichte Drakole Waide*, hovoriaci o Vladových krutých činoch. Začiatok

8 Maďarský národný archív (MNL), DF 213889, originál listu v Štátnom archíve MV SR Poprad, pobočka Bardejov.

60. rokov 15. storočia predstavoval turbulентnú dobu. Matej Korvín tušil, že situácia vo Valašsku sa nedá jednoducho vyriešiť a musel sa venovať iným záležitostiam. Mehmed II. medzitým dobyl Bosnu, zomrel pápež Pius II. a Viedenčania sa odvrátili od cisára Fridricha III. a urgovali Mateja, aby sa zmocnil cisárskeho úradu. Vlad Dracula medzitým pobýval so svojou rodinou v Pešti, svoj dom mal však aj v Päfkostolí (Pécs), ako na to upozornil Tamás Fedeles.⁹ V roku 1475 sa Vlad znova fakticky ujal valašského trónu, ešte sa však stihol zapojiť do vojenských operácií uhorského kráľa v Bosne. Krátko na to dosiahol víťazstvá nad osmanskou armádou vo Valašsku. V dobe po Vianociach roku 1476 bol však zradený a zavraždený. Vladova hlava putovala do Istanbulu ako trofej. Jeho telo bolo podľa tradície z 19. storočia pochované v kláštore Snagov. Zaujímavé však je, že v roku 1933 sa v tomto kláštore našla hrobka s pozostatkami honosne oblečeného muža (aj s hlavou). Pri kontakte s čerstvým vzduchom sa však pozostatky rozpadli a artefakty, ktoré boli uložené v mestskom múzeu v Bukurešti, boli stratené. Cazacu uvádza i ďalšie lokality, kde mohol byť Vlad Dracula pochovaný (kláštor Comana), domnieva sa však, že to bolo práve v Snagove. V tejto kapitole sa čitateľ dozvie i o rodine valašského kniežaťa. Najnovší výskum totiž odhalil, že jeho prvou manželkou bola nelegitímna dcéra Jána Huňadyho.

Draculovou druhou ženou sa stala sester-nica uhorského kráľa Justína Szilágyiová. Potomkovia Vlada Draculu žili v 16. storočí v Transylvánii a dokonca mali prakticky totožný erb ako významný šľachtický rod Báthoryovcov (strana 186). V 18. storočia jeho potomkovia niesli priezvisko Géczi a Papp. Cazacu hodnotí Vlada Draculu a predstiera situáciu, aká panovala vo Valašsku aj v Uhorsku na konci 15. storočia. Autor sa vracia aj k jeho „oblúbenému“ trestu, teda narážaniu na kôl, ktoré ako píše, sa nachádzalo už v nemeckom práve, ktoré bolo implementované v Transylvánii. Ďalšou zaujímavosťou je zmena v draculovskej legende. V 16. storočí (napr. Anton Vrančič) sa totiž o Draculovi píše o ako významnom vládcovi, ktorého meno pochádza zo slova milovaný či drahý.

Ďalšia kapitola je venovaná utváraniu draculovskej legendy v modernej literatúre. Symptomatickým sa stal bezpochyby román *Dracula* od írskeho dramatika Brama Stokera. Cazacu podrobne odhaľuje, za akých okolností vzniklo toto dielo a aké zdroje Stoker použil. Táto kapitola je však taktiež uvedením do upírskeho folklóru a to aj s prihliadnutím na rozličnú terminológiu (*opir, vurkolak, pricolic, strigoi*), ktorú poznáme v slovanských krajinách a v Rumunsku. Taktiež je tu vysvetlená aj etymológia termínu *nosferatu*, ktorého pôvodná podoba pochádza z rumunského *nefârtatu* (diabol ako „falošný brat“, ktorý sa objavuje vo folklóre). Na tomto mieste však mohol Cazacu použiť aj dielo Tommasa Braciniho, ktorý podrobne analyzoval upírsky folklór v juhovýchodnej Európe. Bram

9 Tamás FEDELES, *Drakwlyahaza*, in: Tibor Almási – Éva Révész – György Szabados (eds.), *Fons, skepsis, lex Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére*, Szeged 2010, s. 107–114.

Stoker vychádzal i z tohto folklóru, s ktorým sa zoznámil prostredníctvom uhorského orientalistu a svätoujurského rodáka Armína Vambéryho. Stokerov príbeh je však priam totožný s novelou Belgičanky Marie Nizet (*Le Capitaine Vampire*, 1879), a však doplnený o rumunské reálie. Dracula sa tak v priebehu 20. storočia stal najpopulárnejším literárnym aj filmovým upírom. Posledná kapitola je venovaná ľudovej viere v upírov v Rumunsku. Cazacu správne odkazuje na uhorské zákonníky z 11. storočia, ktoré spomínajú termín *striga*, teda bosorka. Podobným termínom bola označená i žena, ktorá bola upálená v roku 1521 v Brašove. Nemuselo však ísť o prípad vampirizmu. Bolo by na mieste dodať, že spomínané uhorské zákonníky odmietajú existenciu takýchto bytostí. Ľudová viera v upírov však spočívala najmä v nedostatočnej vedomosti procesu rozkladu ľudského tela, preto bolo nerozloženie

pozostatkov často chápané ako ukazovateľ vampirizmu. Táto prax je známa predovšetkým z pravoslávneho prostredia. Dokonca i v 20. storočí v Rumunsku sa objavili prípady kontrolovania pozostatkov a následného prebodnutia srdca. Záverom Cazacu hovorí však to, že žiaden prameň neoznačoval Vlada Draculu ako upíra, túto „nálepku“ získal až na konci 19. storočia.

Vlad Dracula (vo vlastných listinách najčastejšie *Vlad* ale aj *Wladislaus Dragwlya*) je bezpochyby výraznou osobou rumunských, ale i uhorských dejín celkovo. Matei Cazacu predstavuje čitateľom príbeh tohto kontroverzného valašského kniežata v celej komplexnosti dobových reálií 15. storočia. Napriek niekoľkým nedostatkom sa jedná o výnimočnú prácu.

Peter Bučko

10 Tommaso BRACCINI, *Před Draculou. Archeologie upíra*, Praha 2014 (taliansky originál publikovaný v roku 2011).

11 Stephanus Ladislaus ENDLICHER (ed.), *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli 1849, s. 367 (Decretum Colomani regis).

12 Maďarský národný archív (MNL), DF 245339 (listina vydaná 2. 6. 1475).

PRAŽÁKOVÁ, Kateřina, *Obraz Polsko-litevského státu a Ruska ve zpravodajství české šlechty (1450–1618)*, České Budějovice: Jihočeská univerzita 2015, 324 s. ISBN 978–80–7394–509–1

Kateřina Pražáková se polskými dějinami a raně novověkým zpravodajstvím zabývá již mnoho let. Předkládaná kniha, jež je její přepracovanou dizertační prací, je pomyslným závřením tohoto jejího výzkumu. Hlavnímu textu předchází detailní seznámení se s dostupnou literaturou (kap. II.) a prameny (kap. III.). Za zmínku stojí skutečně velké množství české i cizojazyčné (německé, anglické, polské, ruské) literatury, se kterou se autorka seznámila (v závěrečném seznamu zaujímá přes 60 stran!). Snad pouze v části o „vnímání jiného“, které je z hlediska tématu poměrně důležité, jsem vedle uvedených děl významných autorů (M. B. Campbell, S. Colin, A. Menninger, W. Neuber, s. 36–37) postrádal podnětnou knihu harvardského profesora Stephena Greenblatta, který se touto otázkou zabývá ve vztahu k Americe a která vyšla i v českém překladu.¹ Jako pramennou základnu si autorka zvolila psané novinové zprávy významných českých předbělohorských rodů – Rožmberků, pánů z Hradce a Lobkoviců. Zde je na místě vyzdvihnout, že novinové zprávy z uvedeného období zůstávají dosti opomínutým typem pramene a pokud jsou využívány, tak většinou jen ty tištěné. U toho však autorka nezůstala a své poznatky vhodně komparovala s příklady z jiných sbírek

(fuggerovské, saských kurfiřtů, polských králů) a také se šlechtickou korespondencí.

Hlavní částí knihy jsou kapitoly V. (s. 85–197) a VI. (s. 198–229), které se zabývají středoevropským zpravodajstvím o Polsko-litevské unii a Rusku. Vnitřně jsou rozděleny chronologicky podle vlády jednotlivých panovníků. Takové rozdělení považuji za velmi vhodné, neboť zpravodajská činnost doznávala pravidelných změn právě při nástupu nového panovníka v souvislosti s jeho vztahem k okolním zemím, nebo v případě války. Patrné je to zejména na případě Polsko-litevského státu, kde se situace v průběhu 16. století často měnila. Dokud byli v Polsku i v Čechách u moci Jagellonci, probíhaly mezi šlechtou z obou zemí čilé kontakty. Ty pak byly přerušeny po roce 1526, aby byly opět výrazně obnoveny v 70. letech 16. století, kdy se po vymření polské linie Jagellonců uvažovalo o tom, že by na trůn usedl příslušník habsburského rodu atd. Všechny tyto případy jsou bohatě podloženy archivními materiály i literaturou. Stejně tak v případě Ruska. Zde ovšem, z důvodu větší vzdálenosti, byli Češi mnohdy odkázáni na avíza pocházející z Polska. Některé zprávy se také v průběhu času měnily. Autorka do jisté míry vyvrací zažitý stereotyp zobrazení Rusů jako barbarů a opilců, resp. uvádí případy, které do tohoto konceptu nezapadají. Je pravdou, že zprávy, které vůči nim vyznívaly negativně, byla většina, nicméně např. v době, kdy se car

¹ Stephen GREENBLATT, *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*, Praha 2004.

Ivan IV. ucházel o polský trůn, byl on a jeho země ve středoevropských relacích vykreslován v neutrálním až pozitivním světle. Dokonce byl vykreslován lépe, než polský král Štěpán Báthory (to samozřejmě neplatilo pro polské relace a letáky, kde byl ruský car znázorňován stabilně jako tyran).

Za vhodné považují rovněž zařazení, byť rozsahem nevelkých, kapitol o cestopisné a naučné literatuře a také o čtení zpráv samotnými šlechtici. Z cestopisů autorka pracuje se známými díly Sebastiana Münstera, Sigismunda Herbersteina a Antonia Possevina, které byly v dané době rozšířené a spoluvytvářely tak obraz dané země v očích Středoevropanů. Klíčovou otázkou pak je, jak šlechtici nakládali se zprávami, jež dostávali (resp. si nechávali zasílat, a to mnohdy s vynaložením značných prostředků). Pro nejstarší dobu sice nemáme přímé doklady o tom, že by urození zprávy četli nebo s nimi sami nějak výrazně pracovali, nicméně se to zdá pravděpodobné. Počínaje 16. stoletím je pak již možné spolehlivě říci, že příjemci novin a různých zpráv ze zahraničí i z domova je pozorně četli, dělali si do nich poznámky, vystříhovali a ukládali si zajímavé nebo důležité pasáže, případně je pak postupovali dále svým příbuzným a přátelům.

Kniha tedy přináší mnoho nového. Zpracovává téma, kterému se v českém prostředí zatím nikdo nevěnoval a přináší mnohé zajímavé výsledky. Již samotné zjištění, že takové zprávy vůbec existovaly a že si vysoce postavení šlechtici velice dobře uvědomovali jejich důležitost, považují za zásadní. Došlo

tedy k potvrzení teze, že psané noviny byly v dané době ve střední Evropě nejvýznamnějším zpravodajským prostředkem (s. 242). Za důležité pokládám také zjištění o tendenčnosti zpráv (např. v již zmiňovaném případě Ivana IV. Hrozného, ale také u Štěpána Báthoryho, když se stal polským králem). Záleželo tedy velkou měrou na tom, kdo dané noviny sestavoval, pro koho pracoval a z jaké země pocházel. V jednu chvíli tedy kolovaly dosti rozporuplné zprávy o jedné a té samé události, čehož si již současníci byli vědomi, a proto se je snažili získávat z různých zdrojů a na jejich základě si teprve tvořit představu o situaci – dobře zdokumentováno je to pro Viléma z Rožmberka. Za nosné považují také tvrzení, že to nebyla samotná politická situace v Polsku nebo v Rusku, která by příjemce z Čech nebo z Rakous zajímala. Byla to především otázka, jak mohlo dění na východě Evropy ovlivnit události, které dotyčné pálily daleko víc – např. situaci v Osmanské říši.

Kniha je tedy bezpochyby přínosem pro další bádání a může být na ni navázáno např. při výzkumu raně novověkých informačních sítí. Navíc je psána srozumitelným a čtivým jazykem. V textu se nachází minimum gramatických nebo jiných chyb a překlepů, což je v dnešní době, bohužel i u odborných knih, poměrně vzácné.

Filip Vávra

TOMÁŠOVÁ, Veronika, *Evangelíci na Těšínsku v tolerančním období (1781–1861)*, Český Těšín: Finidr 2018, 332 s. ISBN978–80–87340–03–5

Mgr. Veronika Tomášová se zabývá církevními dějinami na území Moravy a Slezska v 19. století a je členkou historické komise Slezské církve evangelické a.v. Předkládaná publikace představuje její první knižní dílo, dosud publikovala pouze studie.

Evangelíci na Těšínsku v tolerančním období mapují dosud velice málo a nekomplexně zpracované evangelické dějiny na Těšínsku. Těšínsko přitom v 18. století představovalo velice významné místo pro české a moravské (tajné) evangelíky, protože právě území Rakouského Slezska, kde se někdejší Těšínské a Bílské knížectví nacházelo, užívalo jisté náboženské svobody. Již vestfálský mír zaručoval Slezanům jiné náboženské postavení než zbylé části pozdějšího Předlitavska. Tato výjimečnost jim byla potvrzena Altranštádskou konvencí z roku 1707 a Exekucním recesem z roku 1709.

Kniha je rozdělena do šesti tematických kapitol. První část připomíná dobové pozadí a popisuje jednotlivé toleranční sbory (augsburského vyznání) a významné osobnosti, jež se významně zasloužily o prosperitu komunity. Tyto nově založené sbory s odlivem věřících zapříčinily, že původní těšínské shromáždění kolem Ježíšova kostela značně upadlo. Další témata bezprostředně souvisí s církevním životem, jako byla výstavba a reorganizace v evangelické církevní správě či zakládání a vývoj evangelického školství. Otázka evangelického školství

byla zásadním bodem pro zajištění nejen první generace evangelických kazatelů, ale v následujících letech i jejich dostatku a odpovídající úrovni.

V pořadí čtvrtá část přibližuje náboženský život evangelíků na Těšínsku, který nebyl zcela jednotného rázu. Liturgie se sjednotila až v 30. letech 19. století na základě *Církevní agendy pro evangelické sbory rakouského císařství* od Jakoba Glatzeho a jazyková nejednotnost tohoto území byla typickým rysem obecně po celé 19. století. Ve zpěvu dominovala čeština, tištěná kázání byla stále v němčině a bohoslužby se vedly většinou v polštině. Předposlední kapitola se obrací do politických záležitostí, jež předcházely změnám v postavení evangelíků (1849, 1861).

Poslední kapitola velice zajímavě poukazuje, jaké společenské změny a nové myšlenkové proudy, především nacionalismus, ovlivnily tuto smíšenou oblast. Apeľování na uvědomění si národní příslušnosti vedlo sice k sjednocení jazykových skupin, ale v církevním společenství způsobovalo štěpení do malých nesourodých částí. Došlo k přeskupování napříč místní společností. Hlavním měřítkem byl jazyk a národnost, na tuto tematiku vznikala různá zájmová sdružení, která priority kdysi jednotných evangelíků přehodnocovala.

Předkládaná publikace představuje onen typ práce, která se nachází na pomezí popularizace a vědy. Text je sice opatřen

bohatým poznámkovým aparátem, který zahrnuje i cizojazyčnou literaturu, avšak velká část textu je tvořena dlouhými citacemi mnohdy i celých pramenů, které možná navozují romantiku dobové atmosféry, ale postrádají kritiku, popř. porovnání. Velké množství citovaných odstavců a celých stránek nevypovídají o kvalitní práci historika a jeho práci s prameny. Utvrzuje to onen popularizační ráz práce, jež rozhodně není zavrženíhodný, ale naopak v něm můžeme spatřovat výhodu vyššího potenciálu pro širší veřejnost. Tomuto záměru odpovídá i kvalitní celobarevný tisk

s velkým množstvím obrazové dokumentace, což je samozřejmě pro čtenářské oko lákavé.

Tematicky je zde však kvalitně zpracováno jedno téma církevních dějin z významné a jedinečné evangelické oblasti, jež dosud komplexností příliš neoplývala. Pro historika jsou uvedené informace použitelné a mohou nabídnout další cestu pro jeho bádání. Co se týče veřejnosti, nepředstavuje pro ni tato práce složitě, neproniknutelné dílo, které širší řady příliš neoslovuje. Díky čtivé češtině je monografie přívětivá i pro začínající zájemce o evangelickou problematiku.

Gabriela Krejčová Zavadilová

KESSLER, Vojtěch, *Paměť v kameni. Druhý život válečných pomníků*, Praha: Historický ústav AV ČR, v.v.i. 2017, 336 s. ISBN 978–80–7286–308–2

S podporou grantového projektu Místa paměti v procesu formování české společnosti v 19. a na počátku 20. století (GA ČR 17–113098) byla v řadě Opera Institutu historici Pragae (Series A – Monographia) vydána práce zabývající se vybranými bojišti a odrazem bitev v kolektivní paměti jak z pohledu míst, tak dlouhého času. Autor vybral pro své zkoumání bitvu u Kolína z roku 1757, bitvu u Slavkova z roku 1805, bitvu u Chlumce z roku 1813 a bitvu u Hradce Králové z roku 1866 (resp. především její část: boj rakouského dělostřelectva na pláni před Chlumem). Podle nich je i celý text strukturován. V rámci každého bloku se pak autor podle jednotně stanoveného schématu zabývá jak dosavadním stavem bádání o dané události, tak rámcovým popisem

základní historické události – tedy bitvy a nutných souvislostí vysvětlujících, v jakém kontextu k ní došlo. Pokud je třeba, pak je pozornost soustředěna i na dílčí aspekt, ať už skutečný (jakým byla například „baterie mrtvých“ z roku 1866) nebo do jisté míry legendární („holobrádci“ z roku 1757). Teprve pak přicházejí na řadu pasáže týkající se následného odrazu bitev v paměti společnosti, resp. jejich zhmotnění do podoby nejrůznějších pomníků. Vybraných z nich (zvláště válka z roku 1866 dala vzniknout širokému spektru nejrůznějších hmotných připomínek nejenom přímo na bojištích, ale leckde v krajině) si pak autor všímá v nejdelším možném spektru vývoje jejich mnohdy velmi pestrého života. Došlo přitom nejenom na sledování politických vlivů

a peněžních toků, ale i na osudy iniciátorů či samotných tvůrců. Vojtěch Kessler se rozhodně nebojí teoretických úvah, právě tak jako složitě strukturovaného a bohatě rozvíjeného širokého a mnohvrstevnatého úvodního rámce, k němuž následně konkrétní případové studie vztahuje.

Když společnost k uchování vlastní paměti potřebuje hmotný artefakt, protože tradované zpěvy bardů už jí nestačí, rozšiřuje se kultura pomníků. Jejich úspěšnost závisí nejenom na době vzniku, ale i koncepci původců: proto může být odolnější (ideou, nutně ne hmotnou podobou) pomník koncipovaný jako pocta obětem, resp. padlým hrdinům (nejlépe obráncům), než pomník věnovaný vítěznému vojevůdci. Ovšem v praxi to také může být zcela naopak. I za předpokladu, že bude odhlédnuto od specifické situace, která je dána vztahem obyvatel české kotliny 20. a počátku 21. století k válkám a jejich aktérům z téhož prostoru z 19. století. Aktuálně patrná a v textu zmiňovaná komercializace kultu válečných hrdinů, projevující se zvláště výrazně nejenom kolem zkoumaných a popisovaných pomníků, je nepochybně průsečíkem současných obav ze skutečného válečného konfliktu, který už společnost na vlastní kůži neprožila a prožít nechce, a úvahami, nakolik je podobná zkušenost postradatelná při konstruování vzájemné identity vůči zemi či společenství lidí. A nakolik lze takovou absenci nahradit hrátkami na bývalých bojištích. Přitom pomníky, které se při podobných akcích často dostávají do centra dění, zajímají jenom velmi malou část z návštěvníků: přitažlivější a ve svém

důsledku i podstatnější je příběh, ať už celé války, jediné bitvy, v poslední době stále častěji i konkrétního vojáka bez ohledu na hodnost. Pomník bývá většinou jiným příběhem, pro veřejnost občas zdaleka ne tak zajímavým.

Tam, kde se autor odchýlil od hmotných památek a došel (v kontextu „baterie mrtvých“ na bojišti z roku 1866) ke slovesné stopě, dostal se na zcela jinou půdu a v textu je to vidět. Stále živý popěvek o kanonýru Jabůrkovi na sebe nepochybně strhává pozornost, ale zůstává ojedinelým v celé práci a možná proto působí jeho připomínka poněkud bezradně (některé hypotézy a položené otázky by autorovi možná objasnily teoretické práce o žánru, ať už z pera Miroslava Novotného, Bohuslava Beneše či třeba Josefa V. Scheybala).

Vojtěch Kessler svou práci ukotvil do širokého rámce dosud vzniklých odborných prací, byť nutně musí jít o subjektivní výběr (kolem slavkovské bitvy a války roku 1866 vznikla tak široká paleta nejrůznějších výstupů, že nelze než selektovat). Při jejich specifikování by však nebyla od věci větší pečlivost: například diplomová práce Lenky Mařátkové byla v roce 2009 obhájena na Univerzitě Pardubice, nikoliv na Univerzitě Palackého v Olomouci, jak tvrdí autor.

Kniha, vyznačující se pečlivou strukturou, nepostrádající jednotnou ideu a nebojící se úvah v dlouhém časovém horizontu stojí za pozornost a nepochybně bude užitečná nejenom v ryze odborném prostředí.

Marie Macková

KLEČACKÝ, Martin, *Český ministr ve Vídni. Ve službách císaře, národa a politické strany*, Praha: Academia, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i. 2017, 340 s. ISBN 978–80–200–2793–1, 978–80–87782–74–3

S podporou Akademie věd ČR (konkrétně podporou pro dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 67985921–Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.) byla vydána další z prací věnujících se výzkumu státního úřednictva habsburské monarchie v jeho „zlaté éře“, za kterou bývá považována zhruba poslední čtvrtina 19. a první desetiletí 20. století. Základním výzkumným bodem se stala funkce českého ministra krajana, tedy formálně vzato ministra bez portfeje, jehož úkolem bylo hájit zájmy národnostně vymezeného společenství lidí v rámci habsburského Předlitavska. Od roku 1879, kdy se poprvé objevil ve vládě Eduarda Taaffeho v postavě moravského staročecha Aloise Pražáka, zastávali takto definovaný post pouze tři další muži: Antonín Rezek, Antonín Randa a Bedřich Pacák. Všem je věnována odpovídající pozornost hned v úvodu práce, právě tak, jako jejich nejbližším úředníkům, kteří politické zadání transformovali do patřičného úřednického procesu, včetně jeho „šedé“ roviny, tedy působení – velmi vlivného – neformálních struktur v pozadí viditelné politicko-úřednické moci. V dalších částech práce autor ukázal na konkrétních příkladech působení české politické loby jak ve vídeňské centrální správě, tak v pražském zemském správním centru a regionální odraz ve zvoleném příkladu Českých Budějovic jako významného prvoinstančního střediska. Ze soudržného modelu týkajícího

se v konkrétních příkladech státní správy politické, soudní i finanční, včetně odboček například do poštovní služby, se poněkud vymykají pasáže věnované českobudějovickému biskupství. Ačkoliv při obsazování tamního biskupského stolce v roce 1907 šlo o výraznou politickou hru a císař musel být podle tehdejších pravidel jednou z velmi důležitých rozhodovacích stran, nejde asi bez většího zaváhání ztotožnit tuto rovinu církevně-správních struktur se státním úřednictvem. Pro zařazení této sondy do textu rozhodlo zřejmě to, že se v celé záležitosti exponoval ministr krajan: v pozadí, což ovšem nebyla nikterak výjimečná situace.

Při výzkumu (velmi rozsáhlém a důkladném) a následném zpracování se autor odrazil od dosud poněkud (možná vědomě) opomíjené problematiky postupné politizace státní správy, resp. více či méně viditelného prorůstání politických (konkrétních stranických) vlivů do sféry doposud majoritně ovládané loajalitou vůči vladařskému domu, odborným perfekcionismem a nacionální neutralitou. Ne, že by ve sledovaném období tyto vlastnosti z řad státního úřednictva zmizely, ale své místo na slunci si vedle nich začaly hledat i jiné vlastnosti: identifikace s novodobým národem (která se eventuálně nemusela s předchozími navzájem vylučovat, což ovšem zároveň mohlo komplikovat existenci v už tak zaplněném prostoru státní služby), souhlasný postup s programem některé z politických stran či dokonce přímé

členství v nich. Zachycuje situaci, ve které začínala politická orientace nejvyšších (nejenom) správních úředníků převažovat nad jejich odbornými kompetencemi, a dokonce i nad doposud tak rozšířeným správním rutinérstvím – někteří ze sledovaných ministrů krajanů jím dokonce, jak se zdá, ani nebyli zasaženi, ale takový trend našel Martin Klečacký i v nižších patrech úřednických struktur. V dobách, kdy ještě neplatila striktní služební pragmatika (a úřednictvo nižších tříd po ní usilovně volalo v domnění, že dojde k nápravě přehmatů při obsazování vyšších postů a k eliminaci neformálních struktur) a uvolněná místa byla obsazována konkurzy, měly nejrůznější vlivy v pozadí celkem otevřené pole působnosti – ty politické jsou popsány velmi názorně.

Ovšem v práci jsou i velmi sympatické pasáže týkající se různorodého uplatňování úředních postupů a principů, včetně hodnocení jejich dopadu nejenom do praktických projevů té které kanceláře, ale ukazující na důsledky mnohdy až politického charakteru, do nichž různé přístupy k úřednímu stere-

otypu mohly vyústit. Právě tak nezůstávájí stranou pozornosti drobné doklady o „kancelářské každodennosti“ doby přelomu 19. a 20. století: autor by se nepochybně neztratil v praktickém životě kanceláře ministra krajana někdy kolem roku 1900.

Nová kniha se nejenom nebojí širokých souvislostí, ale volným proplouváním mezi prakticky všemi součástmi státní správy předestírá pestrou mozaiku vlivů, trendů a podmínek ve stále ještě alespoň zdánlivě kompaktním světě odborného státního úřednictva. Jestliže ve sledované době už jeho špičky musely brát v úvahu aktuální parlamentní situaci a jejich postavení se od ní mohlo odvíjet, pak pro start a počáteční fáze úřednické kariéry byla i v této době stále ještě odbornost a stabilní růst rezortních znalostí tím podstatným. Z celkem pochopitelných důvodů jsou klasičtí černožlutí vlastenci z řad úřednictva v textu minoritní, jeho úkolem bylo ukázat cosi jiného. A to se zdařilo.

Marie Macková

BRAUER, Martin – GARSTENAUER, Rita – PERZI, Niklas – RESCH, Michael, *Von Mähren nach Hürm. Tschechische Migration und Remigration in der Region Hürm zwischen 1890 und 1930*, Hürm 2017, 192 s. Bez ISBN

Autoři monografie *Von Mähren nach Hürm*¹ působí hned na několika různých institucích (Institut pro dějiny venkova v St. Pöltenu, Městské muzeum Horn, Univerzita Klagenfurt, Rakouská akademie věd),² ale všichni jsou spojeni organizací Centrum pro výzkum migrace v St. Pöltenu,³ jehož ředitelkou je právě Rita Garstener. Centrum pro výzkum migrace se zabývá převážně výzkumem působení etnických menšin v oblasti Dolního Rakouska v různých dějinných etapách. V následujících letech je plánován rovněž výzkum rakouských menšin žijících v zahraničí.

Monografie komplexně zpracovává příčiny a pozadí jedné konkrétní migrační vlny na přelomu 19. a 20. století. Kniha je postavena na vzpomínkách nejen současných potomků přistěhovalců, ale i potomků místního obyvatelstva. Celkem bylo provedeno 21 interview s 23 narátory. Citáty jejich vzpomínek doplňují text, jež na základě výzkumu objasňuje jednotlivé kroky migrace a následné reemigrace. Celý jev je rozšířen i o kulturní aspekty, které souvisí s vlnou přistěhovalců, jako je změna českého příjmení do německé varianty

(popř. později zase zpět) či otázka osvojení si nového jazyka, udržení jazyka předků nebo přenesení zvyků z kulinařské oblasti.

Úvodní kapitola nastiňuje politickou situaci 19. století a podmínky, jež vůbec umožnily přesun obyvatelstva. Příčin pro masivní stěhování (především) z Moravy do Dolního Rakouska bylo hned několik. Základní podmínkou pro přesun obyvatel bylo zrušení poddanství, které umožnilo jejich volný pohyb v rámci státu. Dále čeští rolníci nebyli v takové míře postihnuti hospodářskou krizí a i po technické stránce bylo zemědělství na českém území na vzestupu, čímž se i produkce a příjmy navyšovaly. Zvláště pěstování cukrové řepy se v druhé polovině 19. století ukázalo být dobrým artiklem.

Samotná migrace do oblasti obce Hürm započala mezi lety 1880 a 1890. Z počátku šlo o jednotlivce, až od 90. let dochází k přesunu celých rodin, a to především z okolí Uherského Hradiště. Migrační vlna dosáhla svého vrcholu v prvním desetiletí 20. století a ve 20. letech byla na svém konci. Některé rodiny po příchodu do Dolního Rakouska nezůstaly na prvním místě, kam se přistěhovaly, ale po několika letech si našly jiné, výhodnější, hospodářství a opět se stěhovaly. Začátky v nové domovině nebyly vždy jednoduché. Nicméně většina přistěhovaných hospodářů byla po přesunu označována vyšším společenským zařazením.

1 Z Moravy do Hürmu. Hürm se nachází v okrese Melk v Dolním Rakousku.

2 Institut für Geschichte des ländlichen Raumes in St. Pölten, Museum der Stadt Horn, Alpen-Adria-Universität Klagenfurt, Österreichische Akademie der Wissenschaften Wien.

3 Zentrum für Migrationsforschung in St. Pölten.

Období po první světové válce, kdy došlo k vytvoření hranice mezi českým a rakouským územím, se Češi usazení v okolí obce Hürm museli vyrovnat s nově vzniklou situací, tedy že se stali cizinci. Z obou stran docházelo k různě silným projevům nacionalismu. Avšak i v této době stále docházelo k jisté migrační výměně. Z Československa do Rakouska začalo přicházet německy mluvící obyvatelstvo z pohraničních oblastí a naopak do Československa se začali vracet příslušníci české menšiny z Hürmu a okolí, a to nejen ti, kteří z českého území pocházeli (na rakouském území tedy strávili jen několik let), ale i ti, kteří byli již příslušníky druhé generace.

Za druhé světové války se užívání češtiny v rodinách přistěhovalců velmi omezilo. I když se v domácím prostředí stále užívala, rodiče později spíše preferovali lepší připravenost dětí na zahájení školní docházky a snazší splynutí s jejich okolím. Zajímavé je, že v době příchodu ruské armády potomci českých přistěhovalců sloužili jako zprostředkovatelé komunikace.

A co se stalo s českým jazykem přistěhovalců? Postupně docházelo k oficiálním změnám v českých příjmeních do německé podoby, tedy „č“ bylo nahrazeno „tsch“, diakritika byla vymazána a „v“ bylo nahrazeno „w“. Křestní jména byla nahrazena jejich německými ekvivalenty, pouze v domácím prostředí v ústním užívání se české varianty užívaly i nadále. V první generaci přistěhovalců nový jazyk ovládli převážně muži, protože oni zprostředkovali

kontakt s okolním světem. Druhá generace již němčinu ovládala slovem i písmem díky návštěvě místních škol, ale rovněž komunikace v češtině pro ně byla zcela běžná. Rodiče, popř. i prarodiče ji doma nebo se svými známými stále užívali. Třetí generace již měla znalosti češtiny omezené, často závislé pouze na komunikaci s prarodiči, kteří většinou ovládali pouze češtinu, ale jejich vliv na vnoučata byl dočasný.

Třetí generace přistěhovalců je pokládána již za plně asimilovanou. Návštěva místní školy, účast na náboženském životě a členství v místních spolcích z potomků českých přistěhovalců činily již zcela domácí příslušníky. V třetí generaci se rozšířil okruh výběru životních partnerů, běžným se stalo uzavírání sňatků s místním obyvatelstvem.

Po nástupu komunistické strany v Československu k moci došlo k zprerhání kontaktů potomků přistěhovalců s jejich příbuznými žijícími za hranicemi. Avšak nejen politická situace rozdělila širší příbuzenstvo, ale i jazyková bariéra, jež po uplynutí mnoha let byla vytvořena. Potomci českých přistěhovalců se schází dodnes a snaží se připomínat regionální historii, k níž čeští přistěhovalci z přelomu 19. a 20. století patří.

Předkládaná monografie se věnuje v současné době poměrně populárnímu tématu migrace českých skupin. Jedná se o sledování konkrétní emigrační vlny v jejím regionálním charakteru. I když tato práce byla sestavena týmem historiků působících na vědeckých institucích, po formální stránce práce vyhlíží spíše populárně. Text je prokládán nejen úryvky z rozhovorů, ale

i citáty z dobového tisku, pohlednicemi a fotografiemi ze soukromých sbírek. Zveřejnění soukromých pramenů je zvláště přínosné, protože k těmto dokumentům se nedostane každý badatel. Kromě soukromých dokumentů bylo využito i pramenů výhradně české provenience, a to z Moravského zem-

ského archivu v Brně. Podstatná část práce byla postavena na základě interview (tedy metodou *Oral History*) s potomky přistěhovalců a dokumentů místní samosprávy.

Gabriela Krejčová Zavadilová

LAKOSIL, Jan – SVOBODA, Tomáš, *Československé opevnění 1938. Velká obrazová kniha*, Praha: Mladá fronta 2017, 296 s. ISBN 978-80-204-4629-9

Problematika československého mezi-válečného opevnění představuje již tradiční – a dlužno zdůraznit, že oblíbené – téma domácích moderních vojenských dějin. Pod křídly nakladatelství Ing. Jan Škoda – FORTprint se v průběhu devadesátých let 20. století dokonce etablovala úspěšná ediční řada *Pevnosti – architectura militaris*, která do dnešního dne čítá již 35 svazků. Přesto je předložená publikace autorů Jana Lakosila a Tomáše Svobody svým způsobem unikátní a vykračuje ze stínu dosavadní produkce. Skutečností, že k tématu československého (nejen) pohraničního opevnění existuje početná literatura, jsou si vědomi i sami autoři. Správně však konstatují, že v těchto zpracováních převažuje optika technického řešení pevnostních objektů a dokumentace jejich výstavby. Podle jejich soudu však dosud chyběla práce, která by představila systém československého opevnění komplexně od Šumavy po Podkarpatskou Rus. Zároveň jsou si však vědomi, že by se jednalo vpravdě o olbřímí úkol, a proto se rozhodli učinit první krok k takovému zpracování formou vydání komentovaných historických fotografií.

Základní koncepce knihy se přidržuje přirozeného geografického členění před-válečného Československa. Má to svůj důvod – cílem autorů totiž bylo zachycení jednotlivých místních specifíků, tj. stavební odlišnosti, způsob maskování, stav na konci klíčového září 1938 a v neposlední řadě i charakter terénu, v němž opevnění vznikalo. Úvodní kapitola tak vykresluje kontext vzniku československého opevnění v letech 1935–1938. Vedle rozboru mezinárodní politické situace a vývoje v Německu autoři upozorňují i na faktor francouzského aliančního systému a skutečnost, že stavba pohraničního opevnění byla doporučována právě francouzskou stranou. Relativně podrobně, leč přehledně popisují Jan Lakosil a Tomáš Svoboda průběh výstavby opevnění. Poukazují např. na skutečnost, že prameny naznačují myšlenku převzetí podoby francouzských kasemat (v československé terminologii pevnostních srubů), v květnu 1935 však převládla vlastní československá koncepce, která francouzský model přizpůsobovala domácím potřebám a možnostem. Jako

první tak byla zahájena výstavba těžkého opevnění, které mělo chránit nejdůležitější směry předpokládaného útoku. To bylo tvořeno z pěchotních srubů a dělostřeleckých tvrzí, doplněných o překážkový systém a navazující infrastrukturu. Podle francouzských zkušeností byly převzaty také čtyři stupně odolnosti pěchotních srubů. Tento systém tak představoval základní kostru obrany. V roce 1936 pak byla tato soustava rozšířena o odlehčené pěchotní sruby se slabší výstrojí. Inspirací byl opět francouzský vzor. Tyto odlehčené sruby byly situovány v neschůdném terénu, v hustých lesích či ve směru, kde byl útok vyhodnocen jako méně pravděpodobný. Krom popisu opevnění i jednotlivých fází a okolností výstavby autoři poměrně podrobně přibližují konstrukci i výzbroj pěchotních srubů. Vrcholným typem obrany pak byly dělostřelecké tvrže, tj. soustava pěchotních a dělostřeleckých srubů, dělostřeleckých a minometných věží a pozorovaten, vzájemně propojených podzemními komunikacemi a obklopených souvislou překážkou. Takto koncipované opevnění disponovalo nejvyšší odolností a bylo zamýšleno jako zázemí pro dlouhodobý obranný boj. Pro nákladnost výstavby však byla výstavba omezena na nejvíce ohrožený úsek Odry – Krkonoše. Lakosil a Svoboda opět popisují podobu tvrzí i překážkového systému, zde upozorňují, že (logicky) vycházel ze zkušeností z první světové války.

Nepřekvapí, že výstavba takového celku byla finančně i organizačně náročná, přičemž poměry na zahraničněpolitickém

poli rychle akcelerovaly. V dubnu 1936 proto padl požadavek, aby byly opevněny i západní Čechy a oblast Orlických hor. To se stalo podnětem k výstavbě lehkého opevnění, tj. kulometných pevnůstek, situovaných v předpolí, v místech s dobrým výhledem. Armáda si samozřejmě byla vědoma slabin lehkého opevnění a nebezpečí ze strany nepřátelského dělostřelectva, čemuž se architekti obranného systému snažili čelit umístěním těchto pevnůstek na okraj lesů, do skupin stromů či pod linii horizontu. Autoři pak konstatují, že linie těchto pevnůstek byla poměrně řídká a jejich vzájemné krytí představovalo spíše výjimku. S ohledem na nedostatky byl posléze zaveden nový typ opevnění, které tvořilo souvislé linie, jejichž součástí se staly starší objekty. Autoři soudí, že po nepříliš vydařeném lehkém opevnění z roku 1936 představovala tato nová verze takticky i technicky velmi vyzrálou konstrukci, která přes přetrvávající nedostatky patřila k nejdokonalejším svého druhu v soudobé Evropě, přitom rychlostí i nákladností výstavby představovalo inovované lehké opevnění alternativu k těžké variantě. Stavbu opevnění přerušila zářijová mobilizace a definitivně ji ukončilo odstoupení pohraničí Velkoněmecké říši po Mnichovu.

S ohledem na výsledek mobilizace v roce 1938 představují debaty o smyslu, resp. rentabilitě výstavby pohraničního opevnění pomyslné téma věčného návratu odborných i laických diskusí. Jan Lakosil a Tomáš Svoboda v tomto ohledu znovu upozorňují na skutečnost, že opevnění

reagovalo na zkušenosti z let 1914–1918, přičemž druhá světová válka se ukázala být mnohem pohyblivější. Nákladná těžká opevnění, navíc často nedokončená, tak byla v praxi často buď proražena, nebo spíše obejita. Naproti tomu se ukázalo, soudí autoři, že do hloubky členěná polní obranná opevnění v řadě případů sehrála pozitivní roli. Podle jejich mínění v případě Československa vyústila relativní snadnost výstavby lehkého opevnění spolu s politicky podmíněnou snahou opevnit celé území státu a tendencí zajistit rovnoměrnou odolnost obrany v budování stovek kilometrů opevněných linií západní části republiky. Tato část ovšem byla z důvodů vojenských i geografických předurčena pro vedení spíše pohyblivých ústupových bojů, zatímco dlouhodobá obrana zde byla nepřilíš reálná. Lakosil a Svoboda se proto kloní k názoru, že stavební kapacita měla být raději napřena k zesílení a prohloubení opevnění na severní a jižní hranici, kde byla obrana s ohledem na tvar státu životní nutností. Autoři se v textu nevěnují jen technicistním otázkám výstavby a fungování opevnění, správně také připomínají ekonomický a sociální rozměr tohoto díla, které v letech 1935–1938 přineslo obživu tisícům lidí, postižených hospodářskou krizí.

Druhá část knihy se zaměřuje na jednotlivé oblasti a předchozí výklad ilustruje vybraným obrazovým materiálem, doplněným krátkým úvodem, který přibližuje místní kontext. Jednotlivé fotografie jsou vedle úvodního komentáře přirozeně doprovázeny bohatými popiskami (především

technického rázu), které jsou koncipovány tak, aby s komentářem tvořily integrální, provázaný celek. Tato fotografická část se dělí na 22 dílčích kapitol, které představují jednotlivé oblasti, v nichž bylo opevnění budováno. Samostatně je tak pojednáno Ostravsko, Opavsko, Bruntálsko, Jesenicko, Rokytnicko, Náchodsko, Trutnovsko, oblast Krkonoš, Jizerských a Lužických hor, pásmo Labe – Bílina, Podkrušnohoří, úsek Ohře – Blšanka, Plzeňská čára, Šumava, jižní Čechy, jižní Morava, jihozápadní a jižní Slovensko, východní Slovensko a Podkarpatská Rus, opomenuta nebyla ani jinak spíše přehlížená vnitrozemská opevnění a rozličné zkušební a cvičné objekty. Samostatně autoři ještě pojednali o výzbroji opevnění. Celkem je v publikaci obsaženo na 500 reprodukcí historických pohlednic a fotografií, mnohdy poměrně unikátních. Kniha je dále doplněna o reprodukce archiválií, obsahuje též užitečný tematický rejstřík a obligátní seznam použitých informačních zdrojů.

V souhrnu lze konstatovat, že kniha Jana Lakosila a Tomáše Svobody představuje zdařilé dílo. Oba autoři se tématem dlouhodobě zabývají, což je znát nejen na jejich erudici, ale i publikační aktivitě. Přínos jejich knihy spočívá jednak v komplexnosti pojetí tématu, jednak v přiblížení autentického dojmu, který skýtají dobové fotografie. Ve výsledku se tak domnívám, že knihu nepřivítají jen nadšení „bunkrologové“, ale že publikace má potenciál posloužit též profesionálním historikům. Díky kvalitě výkladu, především však pečlivému (a bezpochyby náročnému) výběru vyobrazení tak

Lakosilova a Svobodova práce představuje přínosné rozšíření dosavadní literární produkce.

Josef Šrámek

KAMP, Michal, *Konec 2. světové války na Havlíčkobrodsku, Havlíčkův Brod: Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod 2017, 299 s. ISBN 978–80–87302–33–0*

Problematika druhé světové války bezpochyby náleží ke čtenářsky nejatraktivnějším tématům na poli (nejen) vojenské historiografie, pro což není třeba snášet obsáhlejší důkazy. Obsah knihkupeckých regálů v tomto směru hovoří sám za sebe. Odvrácenou – a neméně známou – stranou této popularity je ovšem nevyrovnaná kvalita těchto publikací, jejichž autoři jsou mnohdy v lepším případě poučení laikové. V této záplavě by ovšem neměla zapadnout zdánlivě nenápadná publikace, kterou připravilo Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod, resp. tamní historik Michal Kamp. Publikace, lakonicky nazvaná *Konec 2. světové války na Havlíčkobrodsku*, nejenže ukazuje, že ani tak frekventované téma dosud není vyčerpané, především však demonstruje roli a přínos profesionálních regionálních historiků. Pokud by totiž čtenář čekal klasický pozitivistický popis dění na Havlíčkobrodsku na jaře roku 1945, bude překvapen.

Michal Kamp se totiž rozhodl využít množství dobových fotografií z konce druhé světové války a zprostředkovat čtenáři jejich prostřednictvím vhled do atmosféry jara roku 1945. V úvodu nabízí bližší pohled do své

autorské kuchyně. Konstatuje nepřekvapivou skutečnost, že takových fotografií existuje takřka nepřeborné množství, badatel, který se však do tohoto moře ponoří, záhy narazí na úskalí, např. v podobě nedostatečného odborného zpracování a určení daných snímků. Michala Kampa totiž neuspokojuje obvyklý popis v podobě identifikace vojenských jednotek, jejich výzbroje a výstroje či vojenské techniky. Nenahlíží totiž na pramen jako rigidní historik vojenství, ale je si vědom toho, že se před ním nachází unikátní pramen, k němuž je však potřeba najít správný klíč. To předznamenalo koncepci Kampovy knihy. Jeho ambicí bylo proto rozklíčovat i to, co bývá často z hlediska náročnosti opomíjeno, a sice dataci pořízení fotografie, určení lokality i bližší identifikace zachycené události, včetně určení lidí na fotografii a pokud možno i fotografa. Kampovým mottem, s nímž přistoupil ke zpracování matérie i přípravě publikace, je nutnost detailní znalosti řady rozličných témat a okruhů.

Publikaci otevírá výklad, který čtenáři přibližuje historický kontext doby, samozřejmě s důrazem na oblast Havlíčkobrodsko. To

Michal Kamp chápe ve smyslu současného okresu Havlíčkův Brod, tj. v rozsahu okresů Německý Brod, Čáslav, Ledec nad Sázavou, Chotěboř a Humpolec k roku 1939. Dále přibližuje správní změny po vzniku Protektorátu Čechy a Morava. Upozorňuje také na dnešnímu čtenáři nejspíše ne zcela známé specifikum v podobě tzv. jihlavského jazykového ostrova, osídleného dominantně obyvatelstvem německé národnosti, což v pohnutých dobách 30. a 40. let sehrávalo nemalou roli. Michal Kamp vedle orgánů protektorátní i okupační správy přehledně skicuje i strukturu protinacistického odboje (Obrana národa, Československá obec sokolská, Komunistická strana Československa, partyzánské skupiny) v regionu. Podrobněji pak autor líčí průběh událostí z března a dubna roku 1945, tedy příchod tzv. národních hostů (německých uprchlíků z oblastí ohrožených blížící se frontou) a povinnosti, které to na obyvatele Havlíčkobrodská kladlo. Další tlak představovalo stahování se německých frontových i záložních jednotek k česko-moravské hranici a povinnost místních podílet se na budování obranné linie Jihlava – Pardubice. Do druhé poloviny dubna také spadá zvýšená aktivita partyzánských skupin. Samostatnou pozornost věnuje Michal Kamp událostem květnového povstání na Havlíčkobrodsku a relativně podrobně, leč přehledně, přibližuje průběh, zvraty i místní odlišnosti v jednotlivých obcích. Vypuknutím povstání 5. května odpoledne i přes dočasné opanování situace nacisty (především v Brodě či Chotěboři) padly plány využít oblast Havlíčkobrodská jako

uzavíracího pásma, konstatuje Kamp, a prioritou se stalo udržení zdejšího prostoru pro bezpečný a rychlý ústup frontových jednotek na západ. Již 6. května tak německé jednotky zahájily přesun, 9. května se v regionu objevily první sovětské tanky. Ještě 9. a 10. května tak docházelo ke střetům mezi německou a sovětskou armádou. Oddíly Rudé armády pak Havlíčkobrodsko opustily až v polovině června 1945. Michal Kamp se nevyhýbá ani hodnocení pobytu osvobozeneckých jednotek. Třebaže neskrývá, že docházelo během soužití k excesům, konstatuje, že se jednalo o poměrně ojedinělé přečiny. Vyzdvihuje také rozšíření zbraní mezi civilním obyvatelstvem a dokonce i mládeží, což s sebou v květnových dnech přinášelo řadu komplikací a nebezpečných situací.

Jak už bylo řečeno, tyto pasáže, bez ohledu na kvalitu a pečlivost zpracování, však tvoří toliko v dobrém slova smyslu úvod. Gros knihy totiž představují autentické fotografie, zachycující průběh květnových dní roku 1945. Ty Michal Kamp rozdělil do několika kapitol podle jednotlivých obcí regionu. Publikace tak reflektuje dění v okolí 20 lokalit poblíž Německého Brodu, Golčova Jeníkova, Ždírcce, Chotěboře, Přibyslavi, Ledče nad Sázavou a Světlé nad Sázavou. Těmto kapitolám, kladoucím důraz na období dubna a května 1945, předchází prolog, reflektující dění v regionu mezi podzimem 1938 a létem 1945. Samostatně je také pojednána problematika hromadných hrobů, v nichž byli pohřbeni (před smrtí často mučení) Češi z Německého Brodu a Chotěboře i vzdálenějších míst, popravení nacisty v květnových

dnech. Z fotografií z exhumace a ohledání těl mrazí, a proto se paradoxně nelze divit, že existují v mnoha exemplářích, neboť byly šířeny hned po osvobození jako doklad nacistických zvěrstev. Závěrečný epilog pak zachycuje poválečnou obnovu havlíckobrodského regionu. Michal Kamp do své knihy zařadil celkem 627 mnohdy unikátních fotografií, které výmluvně dokumentují atmosféru závěru druhé světové války na česko-moravském pomezí. Závěrečný seznam použité literatury a především projitých archivních fondů je dostatečně výmluvnou vizitkou Kampovy badatelské pile a poctivosti.

Přidanou hodnotou je však i Kampův komentář. V duchu úvodních proklamací se Michal Kamp neomezil na stručný popis vybraných snímků, ale pokusil se z nich vytěžit maximum. Uvádí proto nejen, kde a kdy byla fotografie pořízena a co zachycuje, snaží se identifikovat i fotografa a vůbec

co nejobsáhleji snímek popsat tak, aby jej zasadil do co nejuplněnějšího kontextu. Takto pojaté popisky se tak vlastně stávají plnohodnotným výkladem a celou knihu posunují o třídu výše nad obvyklý průměr fotografických publikací. Pokud Michal Kamp v úvodu vyzdvihl jako jistou nesnáz nutnost selekce fotografií, výběr snímků s co nejvyšší výpovědní hodnotou a následně jejich seřazení do smysluplného celku, lze konstatovat, že v tomto směru uspěl. Sám také zdůrazňuje, že jeho titul nemá být chápán jako náhrada regulérní historické monografie, která ve vztahu k regionu Havlíčkovobrodsko – i podle Kampova mínění – stále chybí. S tím lze samozřejmě souhlasit, jedním dechem však můžeme dodat, že Kampův Konec 2. světové války na Havlíčkovobrodsku bude pro takové budoucí zpracování užitečným základním kamenem.

Josef Šrámek

JANEČEK, Petr, *Mýtus o pérákovi. Městská legenda mezi folklorem a populární kulturou*, Praha: Argo, 2017, 360 s. ISBN 978–80–257–2315–9

Těžko najdeme v naší kultuře tak živý mýtus, jako ten o pérákovi – tajemném fantomovi přeskakujícím domy a děsící kolemdoucí v temných uličkách města. Pérák, Pérový muž, Skákavej nebo Franta Pérák – mnohým z nás vyprávěli rodiče či prarodiče o děsu, skrývajícím se pod jedním z těchto jmen. Že je mýtus i dnes stále oblíbený, napoví i množství uměleckých zpracování tématu – ať už velice zdařilá divadelní hra *Pérák: Na jméno nezáleží. Rozhodují činy!*

souboru VOSTO5 (premiéra 2011, obnovená premiéra 2018), novela *Pérák* Petra Stančíka (2008), dva krátkometrážní filmy (2013 a 2016) nebo množství komiksových a jiných výtvarných zpracování – a to zmiňujeme jen díla vzniklá během posledních několika let, ačkoli pérák se v ulicích českých měst měl objevovat už v první polovině dvacátého století, nejčastěji pak během druhé světové války, a první film o něm vznikl už roku 1946. Není tedy divu,

že se právě pérák konečně stal i tématem odborné monografie. Při výčtu uměleckých reflexí a zejména při dělce existence legendy samé se skoro vnucuje otázka: jak to, že žádná monografie nevznikla už dávno? Nicméně, odborná kniha o „péráckém mýtu“ je konečně tu a předesílám – rozhodně stojí za pozornost.

Sám Petr Janeček se tématu nevěnoval poprvé – připomeňme několik drobnějších studií a Janečkovu populární sérii zpracovávající městské mýty *Černá sanitka*, v níž je pérák taktéž nejednou vzpomínán. Možná i právě proto vzbudila kniha již před vydáním nevídaný zájem – totiž, odborné knihy se málokdy skloňují coby očekávaná díla v prostředí internetových čtenářských komunit, živých především na sociálních sítích. Janečkův *Mýtus o pérákově* se i v tomto prostředí objevoval, snad jako další důsledek obrovské popularity pověsti o tajemném skokanovi. I přes to si musíme uvědomit, že *Mýtus o pérákově* skutečně je odbornou knihou a nepoučené čtenáře tak může odradit už metodologický úvod (který autor takovým čtenářům sám doporučuje přeskočit), ovšem i následné vědecké pojetí problému. V recenzi v odborném časopise může tato připomínka působit nemístně, nicméně píše ji ze zcela konkrétního důvodu – Janečkova kniha patří mezi ty, které překračují hranici publikací pro úzkou odbornou veřejnost a aspiruje na knihu pro širší, „neodborné“ publikum. Kniha takového typu obecně považujeme za „populárně naučnou literaturu“ a často se vznáší pochybnosti o jejich odborném přínosu, respektive mnoho

takových odborných knih vybranou problematiku zjednodušuje a ve snaze napsat knihu stravitelnou pro co nejširší okruh čtenářů, stávají se takové knihy povrchními, často nevhodnými jako zdroj poznání problematiky na odborné úrovni. Ne tak *Mýtus o pérákově*. Přestože autor nepíše suchým přísně vědeckým stylem a nedegraduje tak pozoruhodnou látku na těžkopádné čtení pro nejužší akademickou veřejnost, nelze ho nařknout z povrchnosti, ani z nedostatečné vědeckého pojetí.

Janeček sice s širší čtenářskou základnou počítá (proto také případně širší publikum nabádá k přeskočení úvodu, který velice zajímavě shrnuje dosavadní stav bádání o pérákově, přibližuje koncept vzniku práce a v neposlední řadě rozebírá vlastní metodologii pro vznik této monografie), přesto jde do hloubky. Na základě písemných pramenů (ať už jde o dobové novinové články a reportáže, beletrii či zaznamenané vzpomínky pamětníků) a vlastních rozhovorů s pamětníky, kteří měli zažít výskyt péráka, rekonstruuje nejen vznik mýtu a jeho místní zařazení (na několika přiložených mapách můžeme pozorovat, kde se v jakém období měl pérák objevovat), ale také vývoj vnímání této bytosti, či snad člověka v převleku, nebo možná jen výplodu bujné fantazie, který se však rozšířil naprosto masově, neboť zachvátil nejen Prahu, ale také mnoho českých regionů a, v době Protektorátu Čechy a Morava, téměř celé naše území.

Janeček se ovšem také část tohoto mýtu pokouší vyvrátit či minimálně zpochybnit. Pokud je pérák považován za mýtus ryze

český (v pop-kultuře je někdy označován Pérák s velkým P, sám Janeček, pokud hovoří o pérákově, používá malé p, neboť nepovažuje péráka za jednu osobu, která by se vyskytovala ve více regionech a pražských čtvrtích zhruba ve stejné době, za „českého superhrdinu“), nachází Janeček analogie na péráka v jiných zemích a hledá spojnice, které pak uvádí jako vzory pro vznik tohoto mýtu. Kromě různých „pražských strašidel“, vázaných na konkrétní čtvrti, uvádí jako vzor pro péráka ruský gang *Živé mrtvoly*, který řádl ve dvacátých letech dvacátého století a jejichž vůdce si měl na boty připevňovat skákací péra. Vedle *Živých mrtvol* Janeček také připomíná i „západní“ mýtus, který se naší legendě o pérákově podobá výrazněji. Tím je britský *Spring-heeled Jack* – londýnský fantom z konce čtyřicátých let devatenáctého století. Mimo možné předobrazy (opustíme-li představu „původního českého superhrdiny“ a vzdáme-li se víry, že nešlo pouze o městskou legendu) se Janečkova monografie věnuje také pérákovým současníkům (slovenský *Fosforový člověk*), a nástupcům (němečtí *Hüpfemännchen*).

Stěžejní část práce vychází z rozhovorů s pamětníky období Protektorátu a sleduje, jak byl ve své době mýtus vnímán – pérák se tu totiž nejčastěji objevoval jako zločinec, který přepadá ženy, nebo jim alespoň krade

sušící se spodní prádlo. Kromě záznamů pamětníků je nejzajímavější částí práce samotný vývoj mýtu od doby předválečné přes období Protektorátu až do dnešní doby. Janeček analyzuje zpověď osmdesáti pěti pamětníků, k tomu písemné prameny, a výslednou představu o pérákově srovnává s jejím vývojem. Určuje moment, kdy se diskurz o pérákově převrací a skrz pop-kulturu se z děsivého přízraku stává legenda o vlasteneckém démonovi, jenž přepadá nacistické vojáky, kteří šlí z nemožnosti péráka polapit či zastřelit. A tak vzniká pérák, kterého známe i dnes – pérák odbojář, pérák bojovník proti bezpráví, dokonce pérák využitý v antifašistických kampaních připomínajících, že vlastenectví není synonymem pro rasismus (2011 a 2015). Pérák je zkrátka legenda, která je ohebná podle toho, jak si doba žádá. Stává se symbolem, který má v každé době co říci, a proto přetrvává a jako by procházel napříč časem. Petr Janeček svou knihou konečně vnáší přehled do komplikovaného mýtu, který se v průběhu let tolik měnil, a přibližuje na jedné straně dobové vnímání, na druhé pozadí a kontext těchto změn v péráckém diskurzu.

Přemysl Krejčík